

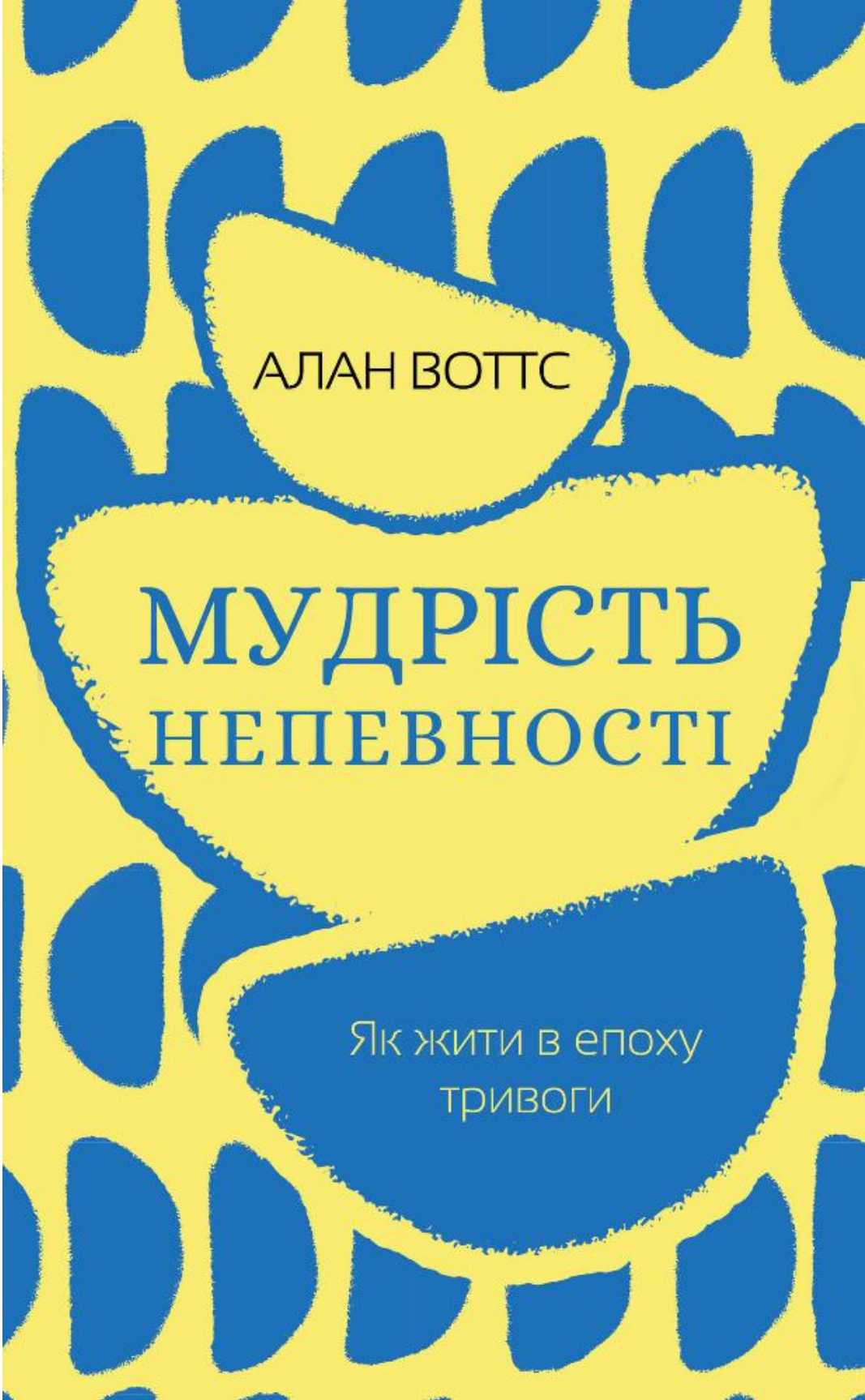
Мудрість непевності. Як жити в епоху тривоги

КУПИТИ

Про книгу

Ми витрачаємо надто багато часу, намагаючись передбачити й спланувати майбутнє та нарікаючи на минуле. Ми часто втрачаємо задоволення від проживання моменту, намагаємося переконатися, що наступний момент буде таким же приємним. Спираючись на східну філософію та релігію, Алан Воттс стверджує, що лише визнаючи те, чого ми не знаємо й не можемо знати, люди здатні знайти щось справді варте знання.

Щоб жити повноцінним життям, потрібно прийняти сьогодення - повністю жити саме зараз. Елегантно обґрунтована й зрозуміло написана, ця невелика книга містить у собі тисячолітню мудрість, яка вчить бути щасливим у непевності.

АЛАН БОТТС

МУДРІСТЬ НЕПЕВНОСТІ

Як жити в епоху
тривоги

АЛАН ВОТТС

Алан Воттс — магістр теології та доктор богослов'я, був широко знаний як перекладач книг з індійської та китайської філософії, зокрема дзен-буддизму. Він уникав фанатизму та набув слави найбільш самобутнього та «незакостенілого» філософа ХХ століття. Алан Воттс — автор аж 20 творів із філософії та психології релігії, що були видані багатьма мовами світу, серед них — бестселер «Шлях дзену» (Way of Zen). Він був завзятим лектором: регулярно виступав по радіо та був ведучим популярної телевізійної багатосерійної програми 1960-х «Східна мудрість та сучасність». Помер Алан Воттс 1973 року.

ПРИСВЯЧУЮ ДОРОТІ

ВСТУП

Діпак Чопра

Кожна книга — це подорож, а ця є подорожжю всюди й ніде. Усе починається з тривожного стану, на який мало хто звертає увагу. Такий стан знецінює та висміює святині, пробиваючи діру в нашій із вами спільній вірі. Аби підтвердити його неспроможність, Алан Воттс висуває парадокс: відчуття непевності, вважає він, — це водночас і психічний розлад, і портал до незримой реальності, єдиного місця зцілення від страху та тривоги.

Незважаючи на всі суперечності, опублікована 1951 року книга «Мудрість непевності» зачарувала безліч читачів. І я

пишаюся, що є одним із них.

Я віднайшов свій орієнтир у Воттсі у віці 35 років (приблизно стільки ж було автору на час публікації книги). Він допоміг скоригувати мій життєвий курс та позбавив його матеріалізму й порожніх обіцянок. Новий курс відкрив найбільш невиразне місце — зараз. Як висловлюється Воттс, тільки в Тут і Зараз зосереджено повноцінний досвід Усесвіту. «Якщо щастя залежить від подій майбутнього, то ми женемося за “блукальними вогнями”, що завжди вислизують, аж поки майбутнє розчиниться з нами в безодні смерті». Типове амбітне висловлювання Воттса, що пропонує допомогу ціною руйнування всього цінного для читача. Адже прогрес та принади завтрашнього дня становили життя післявоєнної Америки. Куди ми прямували? Спершу на Місяць, а потім до зірок. Чого ми можемо досягти? Усього. Що принесе нам успіх? Те, чого не відібрати, — багатство та задоволення. Воттс був джмелем, що раптовим укусом пробудив нас зі сну. Прогрес — це омана, говорив він, а мрії про завтрашній день — це втеча від болю, якого ми боїмося сьогодні. Популярний зараз термін «сила теперішнього моменту» був вигаданий ще 50 років тому.

Зараз ми розуміємо, що Воттс був духовним поліматом^[1], найпершим, та, імовірно, найвеличнішим. Він до запаморочення зачитувався філософією, релігією, психологією та наукою (наче сторука губка^[2]). Алан Воттс створив цю невеличку книгу в переломний момент свого особистого життя. У 1951 році він полишив служіння єпископальним священиком та розлучився зі своєю молодою дружиною. Тривалий час захоплювався дзен-буддизмом, навіть провів свої

семінарські роки в спробах поєднати східний та західний містицизм. Як часто буває в сюжетах казок про становлення, він ось-ось мав знайти себе. Однак зробив це в найдивніший спосіб, заявивши, що немає чого шукати. В основі майже всього плідного доробку Воттса лежить прагнення тривалого щастя, що можна віднайти лише через відмову від нашого «Я» (якого насправді не існує). «Я» постійно віддаляє нас від реальності, створюючи з порожніх очікувань майбутнє та з неприємних спогадів минуле.

У своєму жвавому та оманливому стилі Воттс формулює це так: «...завтрашній день та плани на майбутнє не матимуть жодного сенсу, якщо ви не в повній згоді зі своїм життям зараз». Як у майстерного проповідника, його слова категоричні та нерозривно пов'язані з вищою істиною. Однак зручно влаштованій єпископській кафедрі це послання здалося занадто нахабним та дошкульним. Уявіть: побожний християнин, який плекає надію про нагороду в Раю та друге пришестя Христа, чує ці слова: «Немає жодної іншої реальності, окрім теперішньої. Навіть якби ми були безсмертними, існування заради майбутнього означало б утрату сенсу життя назавжди». Різкими ударами Воттс руйнує ідею про загробне життя та надії на кращий світ.

У тій пустелі Воттс був одинаком. Для дивака в його рідній Англії було прийнятно поверхово цікавитися цінностями Сходу. Оскільки в ті часи Англія володіла Індією та мала міцні позиції в Китаї, саме серед англійців з'явилася низка інтелектуалів, які все ж (на відміну від пересічного обмеженого колонізатора) прагнули заглибитися в ідеї веданти та буддизму.

Проте Америка була іншою. Там не чекали на так званого духовного Гамельнського флейтиста^[3] (себе Воттс описував як «філософа-розважальника», що зовсім його не характеризувало). Однак щоразу, як я перечитую його сміливі твердження в праці «Мудрість непевності», мене шокує усвідомлення істинності).

Назву для вступного розділу «Покоління тривожних людей» Алан Воттс позичив із відомої поеми Вістена Г'ю Одена, а перший абзац повторює першу з чотирьох шляхетних істин Будди: життя сповнене страждань. Воттс навмисно не згадує ім'я Будди. Натомість він звертається безпосередньо до читача, який ніби живе на мінній розтяжці, та формулює вічне питання, що цікавило ще екзистенціалістів 1950-х років: «Чи дійсно людське життя — лиш мить, сповнена хаосу та болю, між темрявою, що передує народженню, та темрявою, що слідує за смертю?». «Ми живемо в часи дивної непевності», — зазначає Воттс, який жив у період занепаду всіх традиційних цінностей, зокрема релігійних. Ослаблення віри породило дві протилежні реакції: полегшення від скидання старих кайданів та хвилювання, що розум і розсудливість поступляться місцем хаосу. Проте Воттс прагнув викарбувати й третю думку, зауважуючи, що віра занепала через обережні сумніви та дослідження. Ось перша ознака того, що він приймає непевність, якої інші бояться, — це швидко стає головною думкою праці. Воттс прямо не запозичував жодних східних ідей, які, імовірно, збентежили б читача. Проте, тримаючись осторонь від будь-яких припущень, одразу оголосив

найістотніший постулат буддизму, що полягає в поміркованому дослідженні того, що лежить перед нами.

Ми здатні знайти істину в собі, якщо будемо відкритими. Ця обіцянка перекликається з повчаннями святих та мудреців кожної релігійної традиції. Там, де Будда відмовляється відповідати на питання щодо існування Бога, Воттс готовий руйнувати ідолів. Він посилається на закони сучасної фізики, щоб обґрунтувати відсутність будь-яких доказів фізичного існування Бога, та стверджує, що навряд чи подібні свідчення коли-небудь виявлять (нерозсудливе передбачення, проте як Воттсу вдалося випередити постквантові теорії, згідно з якими нескінченний інтелект наповнює Всесвіт?). Ми не можемо переробити старі міфи на новий лад або повірити в ті нові, що створені з міркувань комфорту. Таким чином, пошук себе — єдиний шлях, який людина совісті може розсудливо обрати. Інакше ми залякнемо в беззмістовності життя, хапаючись за тимчасове задоволення, щоб уникнути болю (безперспективна стратегія). На цьому етапі Воттс оголошує наступну шляхетну істину: задоволення ніколи не позбавить болю, оскільки ці почуття взаємопов'язані.

Є один шлях із пастки застарілих міфів, але він вимагає революційного мислення. Іронічно, але цей третій підхід відродить усе, що ми заперечуємо на своєму життєвому шляху. Реальність, узгоджена з «Богом» та «вічним життям», — чесна, відверта, проста й відкрита для кожного. Та усвідомлення вимагає корекції розуму так само, як ясне бачення іноді вимагає корекції зору. Тільки на двадцятій сторінці Воттс доходить першого висновку, справжнього початку подорожі.

Завдяки зрозумілості, прямоті та наполегливості автор створює особливу атмосферу, за якої оманливо змушує читача забути, що той коли-небудь не погоджувався з наведеними аргументами. Кожен автор може позаздрити такому вмінню Воттса, його особливому хисту. Він лаконічно торкається теми, що перегукується зі, скажімо, упанішадами, — страх породжується з двоїстості, — і пише великий розділ про реакцію тварин на біль, просто та без страху, і людей, яких охоплює тривога через двоїстість їхнього «Я».

Я не хочу справити враження, що книга «Мудрість непевності» — буддизм «для чайників». Аж ніяк. Воттс не полишає задуму й поступово просувається до надскладних концепцій. У їхній основі твердження, що не існує індивідуального «Я». Віддзеркалюючи свій внутрішній поділ, ми розмежовуємо світ на внутрішній та зовнішній досвід. Приймаємо своє роз'єднання й не усвідомлюємо, що реальність лиш одна. Усесвіт — єдиний процес, що відбувається в нашій свідомості («велична течія»). Ми можемо віднайти себе лиш занурившись у цей потік. Жоден зовнішній досвід не допоможе, оскільки змінність подій невідворотна. Час — творіння негамовного розуму, який створив також простір, щоб мати місце для блукання. Насправді не існує простору поза ментальною конструкцією, що, як і всі конструкції, з часом перетворюється на в'язницю. Ці ідеї важко досягнути, а ще важче їх дотримуватися.

Стратегія Воттса не є суто буддистською, проте запропонували її ще найдавніші ведичні пророки Індії: відкинь нереальне, і все, що залишиться, буде реальним. Цей підхід

простий, хоч і безжальний, адже багато речей, які ми вважаємо реальними, насправді просто символічні: «...думки, ідеї та слова — “монетки” реальних речей. Але вони ними не є». Навіщо тоді взагалі писати книжки? Слова можуть вказати правильний напрям, підсвітити спалахи прозріння, які ми часто не помічаємо, та розпалити полум'я невдоволення. Це й було метою Воттса, яку він утілював своєю оманливою манерою оповіді. Проте автор пам'ятав: мапа — не те саме, що й територія, яку вона позначає. Попри авторитетність своєї оповіді, він, як і будь-хто інший, зайнятий пошуком, також вразливий. Воттс не уникнув в'язниці роз'єднання «Я». Автор усвідомлює, що не звичайний досвід звільнить його, а щось позачасове, яке ми, прагнучи знайти кращий термін, називаємо «пробудженням».

Парадокс пробудження (я маю на увазі звичайне пробудження, що настає щоранку) в тому, що ми не можемо змусити себе прокинутися, а все-таки воно неминуче. Це стосується й духовності. Ви не можете пробудити себе ні бажаннями, ні молитвами, ні благаннями, ні силою, ані медитацією. Навіть усвідомити, що ми перебуваємо в стані сну, досить складно. Якась крихта свідомості натякає на перебування в іншій реальності. З великим захопленням Алан Воттс бавиться крихтами сумніву в різних частинах книги. Він уявляє розум у вирі втечі від себе та намаганні віднайти себе. Кожна духовна подорож замикає це коло. Наляканий розум утікає від повсякденних жахів та зустрічається з розумом, що прагне відшукати ліпший світ. Щойно вони поєднуються — ілюзія вичерпується, — розуму нема з чим бавитися.

У цей момент на небесах не світає, щоб зробити Рай видимим, і Великодушний Господь не з'являється. Натомість відкривається щось значно краще — цілісність. Щойно розум проживає всі страхи та надії, він знаходить спокій у собі, в стані усвідомлення поза межею мислення. Ця думка завершує «Мудрість непевності». Жодна книга не подасть її як гарненько обгорнутий подарунок, проте ця праця чудово окреслює символічні обриси. Кожному, чий життєвий шлях потребує корекції, пощастить віднайти цей орієнтир. Понад 30 років по тому ця книга досі є провідником у моєму житті.

ПЕРЕДМОВА

Мене завжди захоплював закон зворотного зусилля. Інколи його називають «законом підлості». Намагатиметеся утриматися на поверхні — вода потягне вас на дно, щойно вирішите потонути — вона виштовхне на поверхню. Коли ви затримуєте дихання, то втрачаєте його. Одразу згадується давнє та знехтуване застереження: «Хто хоче душу свою зберегти, той погубить її»^[4].

Ця книга є дослідженням «закону підлості» стосовно прагнення людини до психологічної безпеки і її зусиль знайти духовну та інтелектуальну визначеність у релігії та філософії. Я написав цю книжку з упевненістю, що жодна тема не може бути більш доречною в часи, коли людське життя здається на диво беззахисним та невизначеним. У книзі обстоюється думка, що непевність породжується намаганням бути захищеними. А порятунок та здоровий глузд, навпаки,

породжуються найрадикальнішим визнанням того, що не існує жодного способу врятуватися.

Цим книга нагадує «Алісу в Задзеркаллі», навіть певною мірою є її філософським еквівалентом. Адже читач буде частенько опинятися у світі «догори дригом», де звичайний стан речей обернули, а здоровий глузд вивернули та переставили з ніг на голову. Якщо ви читали мої попередні книги «Ось дух: дослідження необхідності містичної релігії» (Behold the Spirit: A Study in the Necessity of Mystical Religion) та «Усевишня ідентичність» (The Supreme Identity), то в цій праці знайдете розбіжність із тим, що я стверджував раніше. Це стосується лише деяких незначних аспектів. Я усвідомив, що сенс та суть моїх думок рідко розуміли правильно, оскільки кістяк та контекст приховав справжнє значення. Мій намір зараз — розкрити те саме значення з абсолютно іншими аргументами, що не перекручують думку безліччю нерелевантних асоціацій, обтяжених часом і традиціями.

У згаданих книгах я прагнув відстояти деякі релігійні, філософські та метафізичні принципи шляхом їх переосмислення, що було непотрібно й заплутувало читача. Це ускладнило процес пізнання, адже лиш сумнівна правда потребує захисту. Ця книга написана в дусі філософії китайського мудреця Лао-цзи, який опанував зворотний закон. Він стверджував, що той, хто виправдовує себе, — непереконливий; щоб досягнути правду, треба позбутися знань; немає нічого потужнішого та креативнішого за порожнечу, якої люди уникають. Отже, моя мета — презентувати «обернену

моду»: справжню сутність релігії та метафізики, які відстоюють без застосування та виявляють після знищення.

Я щасливий визнати, що підготовка цієї книги стала можливою завдяки щедрості фонду, заснованого покійним Франкліном Дж. Матчеттом, ньюйорківцем, який присвятив більшу частину свого життя дослідженню проблем науки та метафізики. Він був тим рідкісним бізнесменом, якого не поглинуло зачароване коло заробляння грошей, щоб заробити, а потім заробити ще більше. «Фонд Матчетта» також був відданий метафізичним дослідженням. Як на мене, їхнє зацікавлення підходом, настільки «суперечливим» щодо метафізичного знання, — це ознака проникливості та уяви.

**Алан Вільсон Воттс,
Сан-Франциско,
травень 1951 року**

Розділ 1

ПОКОЛІННЯ ТРИВОЖНИХ ЛЮДЕЙ

ЗА ВСІМА ЗОВНІШНІМИ ПРОЯВАМИ НАШЕ ЖИТТЯ — вогник між однією вічною темрявою та іншою. Цей проміжок між двома ночами не безхмарний, адже що більше ми здатні відчувати задоволення, то вразливішими стаємо до болю (який завжди з нами на передньому чи на задньому плані). Ми звикли виправдовувати своє існування вірою в щось більше за зовнішні прояви — у майбутнє поза межами цього життя, — оскільки лише зовнішні прояви, на нашу думку, не мають жодного сенсу. Життя, що має завершитися в болю, неповноті та небутті, видається жорстоким і даремним досвідом для істот, які були створені, щоб міркувати, сподіватися, творити й любити. Людина як розумне створіння прагне надати сенсу своєму існуванню. Це важко зробити, якщо не існує чогось більшого, незримого — вічного порядку та вічного життя поза межами невизначеного й миттєвого досвіду життя та смерті.

Імовірно, мені не пробачать легковажності формулювання серйозних тем, проте проблема пошуку сенсу у видимому хаосі нагадує моє дитяче бажання відправити воду поштою. Адресат розв'язує мотузку, і пакунок розливається на колінах. Ця забава ніколи і не вдалася б просто через неможливість загорнути та зав'язати фунт води в паперовому пакунку. Існує папір, що не розмокає при контакті з водою, але рідина аж ніяк не набуде більш-менш керованої форми, щоб мати змогу зав'язати мотузку, не розірвавши пакунка.

Що заповзятіше досліджуються проблеми політики, економіки, мистецтва, філософії та релігії, то більше створюється враження, що надзвичайно обдаровані люди витрачають свою винахідливість на неможливе та даремне завдання — на спроби помістити воду життя в охайні та довготривалі пакунки.

Існує багато причин, чому це має бути особливо очевидним моїм сучасникам. Ми добре знаємо історію та всі її зав'язані пакунки, що розмокли в належний час. Нам детально відомі всі життєві проблеми, які неможливо спростити, бо видаються вони більш складними та безформними, ніж будь-коли раніше. До того ж наука та промисловість настільки наросили темп і посилили жорстокість існування, що наші пакунки стали розмокати дедалі швидше.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

Людина, чий досвід охоплює значну кількість різних предметних галузей, дуже добре обізнана особистість. — Тут і далі прим. перекл., якщо не зазн. інше.

[back](#)

Гекатонхейри (грец. Εκατόγυρες; від εκατόν — сто, χείρ — рука) — у давньогрецькій міфології сторуки п'ятиголові велетні, уособлення хтонічних сил.

[back](#)

Гамельнський щуролов (нім. Rattenfänger von Hameln), гамельнський флейтист — персонаж середньовічної німецької легенди. В ній ідеться про те, що музикант, якого ошукав магістрат міста Гамельн, відмовившись виплатити винагороду за порятунок міста від пацюків, за допомогою чаклунства вивів за собою міських дітей, які потім загинули.

[back](#)

Євангеліє від Матвія, 16, 24–28. — Переклад Івана Огієнка.

[back](#)

КУПИТИ